

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКА

Динамічний розвиток науки і техніки підтвердив нагальну потребу дослідницької складової як невід'ємної у професійній діяльності фахівців різних галузей. Підтвердженням цього процесу є численні дисертації, монографії, навчальні посібники, методичні рекомендації. Поряд із позитивом у цьому процесі спостерігаються і тривожні тенденції. На це нарікає Міністерство освіти і науки України. Експертні науково-методичні ради засвідчують випадки неякісної підготовки як рукописів (низький науково-теоретичний рівень, компіляцію вже опублікованої інформації), так і рецензій, в яких часто відсутній глибокий аналіз рукопису.

Про стан науки, вимоги до написання дисертацій ідеться у працях відомих українських (С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Мацько, Н. Ничкало, О. Отич, В. Різун та ін.), і російських (О. Баженова, М. Котюрова, Т. Михайлюк) учених. Практичний досвід підтверджує важливість і таких умінь дослідника, як створювати вторинні наукові тексти, в т.ч. рецензії, відгуки. Мета таких мовленнєвих жанрів – забезпечити оперативне реагування на наукові досягнення, ознайомити громадськість з новими підходами, технологіями, „висвітлити і нові для автора, твір якого аналізують, грані наукової проблеми” [4].

У межах статті з'ясуємо побудову, основні компоненти наукової рецензії та відгуку, схарактеризуємо деякі мовні засоби авторської оцінки і стандартні одиниці у вторинних текстах.

Наукова рецензія є вторинним мовленнєвим жанром. Цей жанр виник у ХІХ – на початку ХХ ст. з метою забезпечити оперативне реагування на наукові досягнення.

У словниково-довідковій літературі науковою рецензією називають спеціальний текст-аналіз певного наукового джерела (або джерел), розрахований на певне коло фахівців. Наукова рецензія виконує функції *інформування*, тобто ознайомлення з науковим твором, *осмислення та оцінювання* певного наукового знання в науковому соціумі. Виділяють також прагматичну та рекламну функції рецензії, якщо необхідно зацікавити

аналізованим твором потенційних читачів.

Характерними рисами наукової рецензії є абстрактність, узагальненість, підкреслена логічність (послідовність, зв'язність викладу), точність, оцінність, відсутність емоційно забарвлених слів, стислість. Автором рецензії, як правило, є фахівець тієї самої галузі, до якої належить і рецензований документ, або спорідненої.

Текст наукової рецензії передбачає коментар основних положень, узагальнене аргументоване оцінювання, висновки про значення роботи. Основні тематичні блоки рецензії: автор, уявний адресат, зміст, призначення.

Об'єктами наукової рецензії є монографія, навчальний посібник, підручник, студентська наукова робота. Оцінюванню підлягають повнота, глибина, всебічність розкриття теми, новизна та актуальність поставлених завдань і проблем, коректність аргументації і системи доказів, достовірність результатів, переконливість висновків. Ця робота є доволі складною, відповідальною і вимагає від рецензента високого професіоналізму, сформованості вмінь вести уявний діалог з автором твору або читачами.

Орієнтовну технологію рецензування запропонувала Г. Онуфрієнко [3]:

1) визначення предмета наукового аналізу (доповідь, реферат, журнальна стаття, навчальний посібник тощо), аналіз заголовка книги;

2) з'ясування ступеня актуальності теми дослідження (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо);

3) аналіз композиції і змісту наукової роботи;

4) визначення ступеня новизни й оригінальності у розв'язанні певних питань, проблем тощо;

5) окреслення теоретичного і практичного значення рецензованої роботи;

6) характеристика виявлених недоліків та прорахунки у рецензованій роботі за умови аргументування власних зауважень;

7) об'єктивне, лаконічне, ясне й чітке загальне оцінювання роботи;

8) формулювання висновків з урахуванням виду та жанру рецензованого наукового джерела, його мети і поставлених автором завдань;

9) перевірка тексту рецензії на узгодженість між змістом і формою та відповідність чинним мовним (мовленневим) нормам;

10) редагування тексту рецензії.

Для адекватного передавання наукової інформації автор рецензії повинен володіти умінням користуватися мовними кліше (стійкими авторськими і стереотипними словосполученнями). Для означення предмету аналізу, актуальності джерела користуються такими висловами: *в рецензованій роботі; важливість рукопису незаперечна; в аналізованій статті, у рукописі книги; робота присвячена актуальній темі; актуальність книги зумовлена; звернення до цієї проблеми є актуальним.*

Короткий зміст наукового джерела можна схарактеризувати з допомогою таких мовних кліше: *дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків; на початку дослідження (статті, монографії) автор вказує на...;*

Позитивну оцінку наукової роботи виражають такі мовні засоби:

дослідження відомого методиста – одна з перспективних спроб осмислення...; безумовно, достоїнством роботи є;

праця відзначається багатим фактичним матеріалом, ...нестандартним підходом до аналізу порушених проблем;

теоретичні положення ілюструються різноманітним літературним матеріалом;

думка про ... формулюється автором чітко (ясно, доказово, впевнено); виразною особливістю рукопису є відхід автора від сухого академізму;

достатньо обґрунтовано, з урахуванням численних наукових джерел та рефлексії власного досвіду викладацької діяльності подано концепцію;

аналіз книги в цілому засвідчує: автор виявив глибокі знання фахової літератури, творчий підхід;

автор справедливо (слушно) зазначає.. аргументовано обґрунтовує, чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує..;

ідея автора ... досить продуктивна (плідна, оригінальна, новаторська.);

аргументовано й переконливо розкривається змістове наповнення зокрема таких ключових понять, як.

Негативну оцінку наукової праці висловлюють так: *автору не вдалося показати, що...; автор залишає без відповіді такі питання, як ...; викликає сумнів теза автора про те, що ...;серед недоліків дослідження – надмірна (невиправдана) категоричність*

висновків автора.

У висновках використовують такі кліше: *отже, аналізована робота має важливе значення для ...; висновки автора доказові; заслугою автора варто вважати новий підхід до вирішення...; науково-методичний посібник є оригінальним за своїм задумом, глибоким за повнотою висвітлення.*

Призначення наукового джерела можуть супроводжувати такі мовні кліше: *Книга може бути корисною для учнів філологічних класів середньої школи, слухачів Малої академії наук;*

стане добрим помічником студентам, магістрантам вищих педагогічних навчальних закладів, викладачам вищої школи, вчителям-словесникам;

рецензована монографія надасть конкретну допомогу викладачам, студентам вищих педагогічних навчальних закладів, учителям і учням гімназій;

рецензований рукопис навчального посібника пропонується до друку і використання в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Наукова рецензія зазвичай характеризується виявом особистісного начала, що призводить до використання різних мовних одиниць, за допомогою яких рецензент виявляє себе як мовна особистість. Російські лінгвісти О.Баженова, М.Котюрова [1; 2] виокремлюють такі різновиди оцінних мовних засобів рецензій: *аксіологічний* (відображає ціннісне ставлення: *високий рівень, гарний зразок, блискуча ідея*); *ментальний* (має емоційно-інтелектуальний характер: *раціональний підхід, тонкий аналіз, сильне враження* та психолого-інтелектуальний: *важливий внесок, серйозна спроба*), *прагматичний* (відображає практичні інтереси рецензента: *академічна праця, сучасна постановка*).

Науковий відгук є різновидом наукової рецензії. Це стисла форма письмової оцінки наукової роботи (курсової, бакалаврської, магістерської кваліфікаційних робіт, кандидатської чи докторської дисертацій). Відгук на підставі вивчення дисертації та праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, складає офіційний опонент. Так називають особу, призначену вченою радою із захисту дисертацій для рецензування дисертації й автореферату дисертації та виступу з науковим відгуком на захисті дисертації.

Особливість наукового відгуку полягає в підтвердженні завершеності виконаної роботи, зосередженні уваги на найважливіших моментах, виявленні позитивних ознак

дослідження та його недоліків. Цей науковий жанр витриманіший стосовно відповідних мовних кліше: характеризується більшою стандартизованістю, чітким дотриманням визначених державною атестаційною комісією чи ВАК вимог. Обсяг відгуку від 2-3 до 5-7 сторінок (для кандидатських і докторських дисертацій).

Відгук має розкривати такі аспекти:

- актуальність обраної теми з урахуванням її тісного зв'язку із державними чи галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки й техніки;
- ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації;
- ключові проблеми дослідження;
- значення рецензованого дослідження для науки і практики;
- достовірність основних результатів, новизну, повноту їх викладу в наукових фахових виданнях;
- можливі конкретні шляхи використання результатів дослідження.

При написанні відгуку важливо звертати увагу на дотримання вимог щодо мовного оформлення дисертації, відповідності її змісту спеціальності, за якою вона подана до захисту, ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

У відгуку про кандидатську дисертацію важливо вказати, що ця праця є завершеною, в ній отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, або нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, суттєві для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки. У відгуку про докторську дисертацію необхідно повно й аргументовано довести, які конкретно нові науково обґрунтовані результати в певній галузі науки отримані, що вони в сукупності розв'язують важливу наукову проблему; які отримані нові науково обґрунтовані розробки в певній галузі науки, що забезпечують розв'язання певної прикладної проблеми; які отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, що в сукупності є значним досягненням для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки.

Головний критерій відгуку – критичний підхід до наукового продукту. Від ретельності експертизи, аргументованості

і повноти висновків опонента значною мірою залежить оцінка дисертації спеціалізованою вченою радою, об'єктивність рішення щодо присудження наукового ступеня.

У науковому відгуку можуть бути використані такі мовні кліше на позначення:

- предмета аналізу й актуальності теми (*робота присвячена актуальній темі; актуальність теми зумовлена; очевидно, що*);

- короткого викладу змісту (*дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків тощо*);

- позитивного оцінювання наукової роботи (*достойнством роботи є; робота цінна тим, що в ній представлені різні підходи до; думка про ... формулюється автором чітко (ясно, доказово, впевнено); автор виявив уміння аналізувати, систематизувати, узагальнити матеріал...; робота вирізняється ... значним фактичним матеріалом, ... оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань, ... високою інформативністю; автор справедливо (слушно) зазначає.. аргументує.. чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує...);*

- дискусійних питань наукової роботи (*самостійне дослідження не позбавлене певних дискусійних моментів; занадто категоричними, на наш погляд, виглядають твердження автора про те, що...; варто відзначити певні дискусійні моменти...; деякі положення автора залишаються бездоказовими, зокрема й такі...; у роботі відчутно не вистачає ілюстративного та фактичного матеріалу, тому висновки автора здаються децю некоректними; на підтвердження цієї тези автор наводить кілька аргументів (прикладів, даних), які не завжди переконливі...);*

- висновків до роботи (*отже, аналізована робота має важливе значення для ...; робота заслуговує високої (позитивної) оцінки...; висновки автора доказові, впливають з аналізу значного фактичного матеріалу; дослідження, без сумніву, поглиблює...; вказані зауваження, звичайно, знижують якість дисертації, але не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку теоретико-експериментального дослідження).*

На курсове, дипломне, магістерське дослідження відгук, що містить також й елементи рецензії, подає науковий керівник. Наставник наукової молоді формує у своїх вихованців уміння та навички проектування, підготовки, оформлення та презентації результатів наукового дослідження: надає допомогу під час вибору

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

теми дослідження, доборі літератури, методології та методів дослідження та ін.; аналізує зміст роботи та її результати; контролює хід виконання дослідження.

У заголовку такого документа вказують основні вихідні дані: зазначається курс навчання студента, назву факультету і навчального закладу, прізвище, ім'я та по батькові виконавця роботи, назву роботи. Документ повинен відображати такі елементи:

- зв'язок теми з актуальними проблемами сьогодення науки,
- теоретичне і практичне значення розробки теми,
- композиційна структура роботи,
- творче використання наукової і методичної літератури,
- якісну і кількісну характеристика забраного матеріалу,
- ступінь самостійності студента у виконанні роботи,
- характеристику висновків і узагальнень,
- повноту списку використаної літератури і культура цитування,
- стан грамотності та якість оформлення,
- позитивні якості та недоліки роботи.

Науковий керівник дипломної (магістерської) роботи оцінює вміння студента організувати свою роботу, логічно мислити, працювати з науковою літературою, проводити теоретичні та експериментальні дослідження, робити висновки з отриманих результатів. Науковому керівнику здобувача кандидатського ступеня і науковому консультанту здобувача докторського ступеня не бажано аналізувати, власне, саму дисертацію. Це завдання опонента. Вихователь наукової молоді характеризує рівень розвитку дослідницьких умінь і навичок, ступінь самостійності, організованості та відповідальності здобувача.

Мовні кліше відгуку наукового керівника:

Під час навчання в аспірантурі ПІБ зарекомендував себе грамотним, високоерудованим фахівцем у галузі ... Відзначимо, що робота з дисертаційної тематики була розпочата ним ще на 3 курсі навчання у статусі члена проблемної студентської наукової групи...; робота над дипломною роботою слугувала основою для подальших наукових досліджень; Під час навчання в аспірантурі ПІБ продемонстрував здатність самостійно виконувати теоретичні дослідження, експериментальну роботу...

Поряд з дослідницькою роботою під час навчання в аспірантурі ПІБ успішно здійснював активну викладацьку діяльність.

Аспірант ПІБ є сформованим науковим працівником і гідний наукового ступеня кандидата наук.

Звичайно, і цей жанр указує мовну особистість наукового керівника, тому можуть уживатися і такі мовні звороти:

На основі опрацьованих численних наукових праць студентка спроектувала низку завдань...; відзначимо креативність підходу до аналізу ключових понять дослідження...; консультації зі студенткою завжди проходили плідно; ПІБ, як показує наше спостереження, відчувала наукове задоволення від кожного доторкання до мови наукового тексту.

Поряд із суворим дотриманням вимог наукова рецензія і науковий відгук завжди позначені особистісними рисами, цінностями автора, його вмінням здійснювати фахову оцінку дослідження, коректно зауважувати, вести науковий діалог з уявним читачем, полемізувати, припускати, пропонувати.

Література

1. Баженова Е.А. Научный текст в аспекте политекстуальности / Е.А. Баженова. – Пермь: Изд. Пермского ун-та, 2001. – 272 с.
2. Котюрова М.П. Культура научной речи: текст и его редактирование: учебн. пособ. / М.П. Котюрова. – Пермь: Пермский гос. ун-т, 2005. – 125 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. / Г.С. Онуфрієнко – К.: „Центр навчальної літератури”, 2006. – 312 с.
4. Різун В. Про стан нашої науки та вимоги до написання дисертацій (За матеріалами виступу на наук. семінарі перед керівниками дисертаційних досліджень та здобувачами наук. ступенів 12.03.2003) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://www.journ.univ.kiev.ua/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Елена Семенов

Культура речи в научной деятельности исследователя

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые аспекты композиционно-логического строения научной рецензии и научного отзыва, приведены оценочные стереотипные единицы, языковые средства авторской оценки во вторичных научных

текстах.

Ключевые слова: вторичные научные тексты, научная рецензия, научный отзыв, языковые клише, оценочные стереотипные единицы.

Olena Semenog

The culture of speech in science researcher

Summary. Some aspects of compositional and logical structure of scientific review are examined in the article, evaluational stereotype units, language features of author's estimation in the second scientific texts are also pointed.

Key words: second scientific texts, scientific review, language cliché, evaluational stereotype units.

УДК 374.7

Ігор Фольварочний,
м. Київ

ПРОСВІТНИЦТВО ЯК СТРАТЕГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Постановка проблеми. До актуальних завдань розвитку національних систем освіти дорослих країн ЄС належить створення системних передумов реалізації стратегічних завдань розвитку цієї сфери, ефективне управління, визначення структури контингенту тощо. У зв'язку з цим, історико-педагогічний аналіз координаційної, просвітницької діяльності Європейської асоціації освіти дорослих (ЄАОД) набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню даної проблеми на національному рівні сприяє наукова робота Н.Авшенюк, С.Болтівця, С.Гончаренко, Т.Десятова, І.Зязюна, В.Кудіна, В.Кременя, Л.Лук'янової, Н.Ничкало, Л.Пуховської, Л.Сігаєвої, С.Сисоєвої, О.Сухомлинської, Г.Філіпчука та ін. Привертають увагу наукові дослідження О.Огієнко, В.Давидової, О.Матвієнко, присвячені освіті дорослих у Скандинавії, країнах ЄС. При цьому теоретичне осмислення проблеми розвитку просвітницької функції освіти дорослих на державному й громадському рівнях перебуває лише на початковому етапі. Для визначення оптимальних шляхів модернізації освіти дорослих важливо